

19. Demeter Béla, a Külügyminisztérium Béke-előkészítő Osztálya Erdély-szakértőjének tanulmánya az erdélyi magyarság 1944. augusztus 23. utáni helyzetéről. (Részlet.) Budapest, 1946. április 23.

1107/Bé.-1946.

Az 1944. augusztus 23-án létrejött román fegyverszüneti egyezmény¹ a 2. bécsi döntést semmisnek nyilvánította s a békeszerződéstől feltételezetten elismerte Románia jogát Erdélyre vagy annak nagyobb részére.

A fegyverszüneti egyezmény megkötésétől eltelt idő Erdély életében három szakaszra osztható:

I. 1944. augusztus 23. – 1944. november 14.

I. Az első szakasz a fegyverszüneti egyezmény aláírásának napján a román közigazgatásnak Észak-Erdélybe történt bevezetésével kezdődött és mindössze 3 hónapig tartott. Ennek a korszaknak a jellemzője az a tervszerű hadjárat volt, amely az erdélyi magyarság végleges felszámolására, kiirtására irányult.

A magyarok denunciálása

Elsősorban a román területre érkező Vörös Hadsereget informálták úgy, hogy az erdélyi magyarság a szélsőjobboldali eszményeknek a megszemélyesítője, a jobboldali ellenállás fő fészke. Történt ez annak ellenére, hogy köztudomás szerint az erdélyi magyarság nyíltan is szembefordult a szélsőjobboldali mozgalmakkal és hogy a dél-erdélyi magyarság éppen Antonescu szélsőjobboldali diktatúrája alatt szenvedett a legtöbbet.

1944. augusztus 23-án megnyiták a román börtönök, de csak azért, hogy ártatlan magyarok ezreit nyeljk el ismét. Visszaállították az 1923-i alkotmány hatályát, de ez a körülmény azonban nem akadályozta meg Maniu és Brătianu híveit és a román nagyvezérkart abban, hogy a legszörnyűbb törvénytelenység áradatát zúdítsák a védtelen magyar nemzetiségre. Ettől az alkotmánytól egyébként sem lehetett semmi jót várni, hiszen ugyanezen alkotmány nevében nyomták el több mint két évtizeden át az erdélyi magyarságot.

A Maniu-gárdák megszárlásai

A magyarság likvidálására irányuló tervek végrehajtásaként az Észak-Erdélyből önként Romániába menekült férfiakat sőt nőket is, s általában a legsovínisztább elemeket a román nagyvezérkar felfegyverezte, katonai egyenruhába öltöztette. Ezek az orosz hadsereg nyomában előretörő, Maniu-gárdának nevezett alakulatok parancsot kaptak, hogy vegyék át Észak-Erdély állami igazgatását, büntessék meg a magyarokat, ha kell, irtsák ki őket, javaikat pedig kobozzák el. Elrendelték, hogy mindazok a csendőrök, tanítók, adóvégrehajtók, közigazgatási tisztviselők, akik 22 éven át rettegésben tartották az erdélyi magyarságot, azonnal vonuljanak be Észak-Erdélybe és foglalják el helyüket. A Besszarábiából és Észak-Bukovinából elmenekült román közigazgatási tisztviselőket, miután elhagyott helyükön az oroszok és a zsidók ellen még német viszonylatban is megdöbbentő kegyetlenkedéseket vittek véghez, – Erdélybe telepítették azzal az utasítással, hogy a „magyar fasiszták” helyeit elfoglalják és azokat

¹ A szovjet–román fegyverszüneti egyezményt 1944. szeptember 12-én kötötték meg Moszkvában.

„megbüntessék”. A román sajtó példátlan hangon uszított, hirdette az ex lex törvényét és szolgáltatva ki a magyarságot a felfegyverzett hordák bestiális önkényének. A felfegyverzett bandák gyilkoltak, raboltak, nőket erőszakoltak meg. Székelyföldön a középkor kegyetlenkedéseire emlékeztető módon bárdal fejeztek le székelyeket. így pl. Szárazajtán 26², Csík-szentdomokoson 11, Csíkkarcfalván 7, Fejérdén 7, Páncélcsehen 4, Magyarzsomboron 3, Egeresen 13, Magyarderzsén 6, Bánffyhunyadon 11 embert gyilkoltak meg. Hasonlóképpen jártak el a legtöbb székely községben. Magyarok ezreit fogták össze, köztük igen sokat, akik nem akarván az oroszok ellen harcolni, otthagyták a frontot és otthonaikba vonultak. Ezeket azután a Vörös Hadsereg parancsnokságánál úgy denunciálták, mint Szálasi hátrahagyott partizánjait.³ Külön fejezete ennek a korszaknak a román fogságba került magyarok sorsa. Szadista tiszték és altisztek az éheztetés, az erőn felüli kifárasztás, az alvási lehetőségek megvonása és a különböző lelki megalázások mindenféle kínzóeszközeit alkalmazták a heteken át menetelő foglyokkal szemben. A szállítási útvonalakon brutalizálták a magyar lakosságot, ha ételneműt akartak átadni a sokszor már nyers kukoricán élő foglyoknak.

Fogolytáborok

A magyarpusztítás másik eszközét a fogolytáborok jelentették, amelyek hamarosan temetőkké váltak. Egy pártatlan nemzetközi vizsgálat ebben a vonatkozásban megdöbbentő dolgokat derítene ki. E fogolytáborokból szabadulást abban az időben csak az ősi hit elhagyása és a román ortodox egyházba való betérés hozhatott.

A korrupció és az önkény nyíltan tobzódott. Hiába próbálták fékező hatásukat érvényesíteni egyes munkáspárti hangok. Intelmeik, közbelépéseik, leleplezéseik nem jártak maradandó eredménnyel. A főbűnös természetesen ebben az a sovíniszta közszellem, amely mintegy 60-70 éve Románia egész nevelési politikáját irányítja. A hivatalos közigazgatás is alaposan kivette részét a magyarság elleni kegyetlenkedésekben és a legelemibb nemzetiségi jogainak lábbal tiprásában. A falvakon a csendőrök jártak elől a magyar lakosság ellen elkövetett fosztogatásokban és vérengzésekben. A hatalomra került „román demokrácia” Erdélyben továbbra is fenntartotta az előző diktatúrát, annak nemzetiség-elnyomó intézkedéseit, sőt azokat még újakkal, kegyetlenebbekkel is tetézte. [...]⁴

II. 1944. november 14. – 1945. március 13-ig.

Észak-Erdély autonóm igazgatása

A második szakasz, 1944. november 14.-től a román közigazgatás visszavonásától, 1945. március 13-ig a Groza-kormány uralomra jutását követő újbóli tényleges birtokba helyezéséig terjed. Ez az idő az észak-erdélyi önkormányzat jegyében telt el. Ha voltak is ennek a korszaknak hibái, nehézségei, ennek az időszaknak a tanulságai alkalmasak voltak arra, hogy bebizonyítsák: az erdélyi román-magyar probléma megoldásának ez úgyszólván az egyedüli járható útja. Az egész felszabadított Észak-Erdélyben tíz „autonóm” köztársaság gyakorolta

2 Demeter adatai pontatlanok. Szárazajtán nem 26, hanem 11 székelyt végeztek ki, és utólag sebesülésébe még meghalt két személy.

3 Kolozsvárról a Vörös Hadsereg bevonulása után a szovjet katonák – a helybeli román értelmiségnek azon információja alapján, hogy a városban magyar „partizánok” maradtak hátra – mintegy 3-5.000 magyar polgári lakost hurcoltak el.

4 A kihagyott részben Demeter a magyar nyelv használatának korlátozásáról, és a román polgári közigazgatás kiutasításáról ír.

a hatalmat. E kis városi és megyei „államok” között Kolozsvár városát illette minden téren az elsőség.

Az autonóm időszak reformjai

A demokratikus román és magyar pártok koalícióra léptek egymással és együttes erővel községi, városi és megyei hatóságokat szerveztek, majd betetőzésül egy Központi Tanácsadó Testületet, az észak-erdélyi népesség ad hoc parlamentjét állították fel, 1945. február hó folyamán pedig az észak-erdélyi kongresszuson választás útján egy Központi Végrehajtó Bizottságot létesítettek, amely az eddig hiányzó központi hatalmat képviselte. Megbízható népi elemekből a nemzetiségi paritás elve alapján újjászervezték a rendőrséget és csendőrséget, abból valóban demokratikus karhatalmat alkottak, biztosították mindkét államalkotó nemzetiség nyelvének szabad használatát a közigazgatásban s az igazságszolgáltatásban; felállították a tisztogató bizottságokat, egy valóban demokratikus községi választási törvényt alkottak és ezzel lehetővé tették, hogy a községek, a városi és megyei törvényhatóságok visszaszerezzék évek óta elkobzott autonóm jogaikat, és saját ügyeiket azután kebelükből választott tanácsok és előljárók vezetése alatt intézzék. Az igazságszolgáltatás újjászervezése során gondjuk volt arra, hogy mindkét nemzetiség nyelvét beszélő humánus szellemű bírakat alkalmazzanak és a joggyakorlatból kiküszöböljék azokat a fasiszta vagy félfasiszta törvényeket és rendeleteket, amelyek osztályok, vagy fajok és felekezetek rovására diszkrimináltak. Az autonóm észak-erdélyi kormányzat széleskörű tervet dolgozott ki a közoktatásügynek demokratikus szellemben való megreformálására. Az egyenjogúság szellemében fogant nemzetiségi törvényjavaslatot fogadtak el, általában minden ténykedésében és rendelkezésében a két államalkotó nemzet, a román és a magyar legteljesebb egyenjogúságának a szellemében jártak el. Magyarországot és Romániát megelőzve elsőnek hozták szönyegre [*sic!*] a földreform kérdését és példás reformjavaslatot fogadtak el, amely nemcsak szociális viszonyokra figyelemmel rendezte a kérdést, hanem messzemenően tekintettel volt a nemzetiségek egyenlő jogaira és kötelességeire is. A központi igazgatás, az igazságszolgáltatás minden ágazatában a kétnyelvűség alapján állt és a helyi igazgatásban, illetőleg igazságszolgáltatásban igen alacsony arányszámhoz, 5%-hoz kötötte a kisebbségi nyelvhasználat jogát. Bár a különböző közfunkciók betöltésénél elsősorban a demokrácia szempontjait vették figyelembe, mégis igen nagy súlyt helyeztek arra, hogy az alkalmazottaknál a nemzetiségi egyenjogúság elve minél teljesebb érvényesüléshez jusson. Elismerték Észak-Erdély mindkét nemzetiségének a jogát, alsó-, közép- és felsőfokú tanintézetek létesítésére, színházak és közművelődési egyesületek alapítására, hogy ezeknek az intézményeknek a fenntartására a községi és állami költségvetés arányos hozzájárulását igényelhették. Két egymással mindenben egyenjogú egyetemet, egy magyart és egy románát állítottak fel Kolozsvár székhellyel. Kolozsvárt magyar tankerületi főigazgatóságot létesítettek s ezzel megvetették az erdélyi magyar kulturális autonómia alapjait. A kolozsvári nemzeti színházat a város kezelésébe vette és gondoskodott arról, hogy a magyar és román színtársulat a színházat felváltva használja.

Ez a korszak a háború viharai után valóban békét és nyugalmat hozott Észak-Erdélybe, ebben a rendszerben mindkét nemzet megtalálta boldogulását.

A magyarság azt remélte, hogy a békeszerződéséig a rendszer nem fog megváltozni. Sajnos másképp történt.

III. 1945. március 13-tól napjainkig.

A Groza-kormány nemzetiségi politikája

A harmadik szakasz, amelyben jelenleg is benne vagyunk – az úgynevezett Országos Demokrata Arcvonal kormányra jutásával, illetve a Groza-kormány megalakulásával kezdődött, amelyet 1945. március 13-án nyomon követett az önkormányzati formák megszüntetése és Románia tényleges birtokba helyezése az észak-erdélyi területeken.

Groza miniszterelnök és a fasiszta időkben is igen komoly szerepet játszott Tătărescu miniszterelnök-helyettes és külügyminiszter 1945. március 8-án Sztalin marsallhoz táviratot intézett, amelyben kérte a szovjet kormányt és a szovjet katonai parancsnokságot, hogy járuljon hozzá a román nép azon vágyának teljesítéséhez, hogy ismét Erdély határai között érezhesse magát. Egyidejűleg kijelentették, hogy tudják, hogy védelmezniök kell az együttlakó népek jogait s az egész népességgel szemben az egyenlőség elveit kell meghonosítani. [...] ⁵

Román ígéretek

A román közigazgatás bevezetésével kapcsolatban Kolozsváron megtartott ünnepélyen ⁶ román részről a fogadkozások egész sora hangzott el, amelyek mind a nemzeti egyenjogúságot, az egyenlő bánásmódot, a két nép barátságát hangoztatták és a demokrácia mindenekfelett való érvényre juttatását ígérték. Sajnos, a valóságos helyzet másképp alakult. Annak ellenére, hogy Groza és a hivatalos román kormánykörök több ízben is kijelentették, hogy az önkormányzati időszakban a két észak-erdélyi nép együttműködésével s az Országos Demokrata Arcvonal Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottsága támogatásával kialakult népi közigazgatást a visszacsatolás nem fogja csorbítani, sőt a kormánynak gondja lesz arra, hogy a hiányos vagy még felállításra váró hatóságok tisztviselői karának a kinevezése az észak-erdélyi politikai szervezetek hozzájárulásával történjék és a lehetőséghez képest mellőzzék a helyi viszonyok és nyelvek ismeretében járatlan idegen tisztviselőket, ezekből a szép elvekből semmi sem lett. Groza Péter intenciói jók voltak, de a sovinszta közigazgatás általában, és az érintetlenül átmentett volt vasgárdista szellemű miniszteriális bürokrácia is ellenszenvvel kezeli a magyar ügyeket. Maga Pătrășcanu kommunista igazságügyminiszter beszédeiből éppoly kevés rokonszenv sugárzik a magyarság felé, ⁷ akárcsak Mircea Durma, a disszidens liberális párti képviselő ténykedéseiből, aki mint a liberális tőke ellenőre, a kormányban minden alkalmat megragadott arra, hogy a hitelek megvonásával, utalványozások halogatásával a miniszterelnöknek az intencióit megghiúsítsa.

A román hivatalos köröknek a Groza által hirdetett elvekkel ellentétes magyarellenes intencióira jellemzőek a demokrata Románia által alkotott első törvények és rendeletek. Ezekben a jogszabályokban, ha *expressis verbis* nem is, megfelelően bújtatott formában azonban mindenütt megtaláljuk a magyarság elnyomására, kisémmizésére irányuló tendenciát. [...] ⁸

⁵ A román közigazgatás észak-erdélyi visszatérésének feltételeit taglaló bekezdést elhagytuk.

⁶ 1945. március 13-án a bukaresti kormány Kolozsváron kihelyezett kormányülést, majd ezután nagygyűlést tartott, melyen részt vett I. Mihály, és Andrej J. Visinszkij szovjet külügyi népbiztoshelyettes is.

⁷ Pătrășcanu 1945. június 13-án a kolozsvári Diákházban román értelmiségiek előtt nagy visszhangot kiváltó beszédet tartott, melyben azzal vádolta az erdélyi magyarságot, hogy nem akar beilleszkedni a román állam keretébe.

⁸ Az elmenekült magyarokkal szembeni intézkedéseket, a hadbíróságok magyarellenes tevékenységét ismertető részt nem közöljük.

Kényszertelepitések

Abból a célból, hogy a béketárgyalások időpontjában Erdély területén minél több román nemzetiségű polgárt találjanak, kényszertelepitéseket hajtanak végre, fegyelmi és állásvesztés terhe alatt kényszerítik az óromániai és dél-erdélyi román köztisztviselőket és alkalmazottak, sőt a nyugdíjasokat is, hogy költözzenek vissza Erdélybe. Hogy helyet csináljanak nekik, megkezdték a magyar városok, (Kolozsvár, Brassó, Temesvár, stb.) lakosainak kitelepítését, otthonaiknak lefoglalását.⁹ Törvényt hoztak a nemzetiségek védelméről, ennek azonban egyetlen betűjét sem hajtották végre. A magyar nyelv használatát számos hivatalos helyen csak tolmács útján engedélyezték.

Különösen a vegyes jellegű községekben a románság büntetlenül inzultálja, üti-veri, gyilkolja, rabolja és fenyegeti a védtelen magyarságot, és mindez rendszerint a román hatósági közegek és karhatalmi alakulatok jóváhagyó szeme láttára történik.¹⁰

Népbíráskodás

A román hatóságok magyarelles érzületére jellemző a népbíráskodás terén a magyarokkal szemben alkalmazott diszkrimináció. Románok ellen alig indult még népbírási eljárás. Tömeggyilkosok kegyelmet kapnak, a zsidómészárlások értelmi szerzői közül ma is sokan szabadon járnak. Ugyanakkor a magyarok ellen éppen a legutóbbi időkben tömegesen indult meg a népbírási eljárás, a halálos ítéletek egész sorát hozták magyarok ellen.¹¹ Lehetetlen nem látni a két eljárás közötti különbségben a tendenciát. [...] ¹²

CASBI

A jelenleg román fennhatóság alatt élő erdélyi magyarság egyik legsúlyosabb nemzetiségi sérelme a CASBI felállítására és működésére vonatkozó törvény és rendelet *alkalmazási módja*. A CASBI felállításának és működésének bevallott célja az ellenséges állampolgárok javainak zár alá vétele és kezelése volt. A valóságban azonban úgy alkalmazták, hogy anyagi létalapjaiban megrendítsék, és földönfutóvá tegyék a jelenleg román főhatalom alatt élő magyarság túlnyomó részét. Ahhoz, hogy megértsük a rendelet szelleme és alkalmazása között tátongó űrt, ismertetnünk kell a CASBI eredetét, valamint a végrehajtó szellemével kifejezetten ellenkező visszaéléseit és önkényeskedéseit.

A CASBI az Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár román elnevezésének rövidítése.¹³ Felállították és megszervezték a román Hivatalos Közlöny 1945. február 10-i számában megjelent királyi rendelet törvénnyel.

9 Soós József marosvásárhelyi polgármester 1945 novemberében – Groza utasítására hivatkozva – elrendelte, hogy, akik 1940. augusztus 30. után költöztek a városba, 8 napon belül el kell hagyni azt. Kivételek csak az egyetemi alkalmazottak és a diákok lehetnek. (Szabad Szó 1945. november 25.) A Világosság 1946. június 24-i száma szerint Kolozsvár első, részleges kiürítésekor 300 családot utasítottak ki, de a fellebezések után csak 35 fő kellett elhagyni a várost.

10 Például a kolozsvári Világosság 1945. szeptember 9-én arról számolt be, hogy a város melletti Méra magyar földműveseit a szomszédos falusi román gazdák gépfegyvertűzzel kergették el a kaszálóikról. (A vidéki magyar lakosság terrorizálása még 1946-ban is tartott.)

11 Kolozsváron 1946. március 8-án kezdődtek meg a népbírási perek. A perek jó része koncepciózus jellegűnek tekinthető, amit az is mutat, hogy 1946 júniusáig 364 magyart és 40 románt ítélték el.

12 Elhagytuk a „restitutio in integrum” politikáját ismertető bekezdést.

13 Románul: Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice.

A CASBI felállítása az Egyesült Nemzetek és Románia között 1944. szeptember 12-én Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény 8. szakasza alapján történt. Ez a szakasz szó szerint a következőket mondja:

„A román kormány és főparancsnokság kötelezi magát, hogy nem engedélyezi Németország, Magyarország vagy ezek állampolgárai; vagy ezek területén vagy az általuk elfoglalt területen lakóhellyel bíró tulajdonát képező bármilyen természetű vagyonnak (beleértve értéktárgyakat és pénzt is) a szövetséges (szovjet) főparancsnokság engedélye nélkül történő kivitelét, vagy kisajátítását. A román kormány és főparancsnokság ezeket a vagyontárgyakat a szövetséges (szovjet) főparancsnokság részéről megállapítandó feltételek mellett fogja őrizni.”

Az idézett fegyverszüneti egyezmény 19. szakasza kimondja, hogy a „Szövetséges Kormányok a bécsi döntésnek Erdélyre vonatkozó határozatát semmisnek tekintik.” Ebből következik, hogy mindazok a személyek, akik 1940. VIII. 30-án, a bécsi döntés napján erdélyi illetőségűek, vagyis román állampolgárok voltak, azok is maradtak. Éppen így semmis az a magyar kormánydöntés is, amely szerint az Észak-Erdély területén tartózkodó és állandó lakhellyel bíró lakosok magyar állampolgárokká váltak. Mindehhez hozzáadandó még, hogy a román kormány összes olyan intézkedései és döntései, amelyek Észak-Erdélyre vonatkoznak, a „Restitutio in integrum” elve alapján történtek. E szerint a Fegyverszüneti Egyezmény 8. szakasza tehát csak két csoportot érinthet:

- 1.) A román Fegyverszüneti Egyezmény aláírásának napján a román fennhatóság alatt lévő területen magyar útlevéllel tartózkodók vagyonát;
- 2.) A magyar állam vagy a magyar tökéérdekeltségűeknek ugyanezen a területen található vagyonát.

Ezzel szemben mi történt? *A román hatóságok magyar, tehát ellenséges állampolgároknak minősítették az erdélyi magyarság óriási tömegeit, vagyonukat zár alá vették, elkobozták, a CASBI felügyelete alá helyezték és ezzel szó szerint földönfutókká tettek egy hatalmas magyar nemzetiségű tömeget. [...]*¹⁴

A magyar fegyverszüneti egyezmény

A CASBI rendelet az 1945. február 10-i 90. számú törvényre hivatkozik elsősorban, a végrehajtási utasítás pedig 1945. április 5-én jelent meg. Az Egyesült Nemzetek és Magyarország ideiglenes Nemzeti Kormányának között a fegyverszüneti egyezményt viszont 1945. január 20-án írták alá. Ettől a naptól kezdve tehát Magyarország megszűnt ellenséges állam lenni; úgy az Egyesült Nemzetek, valamint az ezekkel már szövetségre lépett többi nemzetekkel szemben is. Hadüzenetre kötelezte magát Németország ellen és jóvátételi kötelezettséget vállalt. A jóvátételi kötelezettségekkel, tehát Magyarország eleget tesz anyagi kötelezettségeinek, s így nem kötelezhető kettős anyagi jóvátételre. Mindezekből következik, hogy a román kormány nem is adhat ki olyan rendelkezéseket, amelyek a magyar fegyverszüneti egyezmény aláírása után Magyarországot továbbra is ellenséges állammak minősítik.

Vélelmezett ellenség

A rendelet II. § A) pontja c) bekezdése szerint „vélelmezett ellenségek” azok az állampolgárok, akik 1944. szeptember 12. előtt, vagy után Németországba, vagy Magyarországra, vagy az általuk elfoglalt területre menekültek. Ez a pont nem tisztázza azt, hogy Románia és

¹⁴ A CASBI-rendelet című fejezetet elhagytuk.

Magyarország között mióta következett be a hadiállapot, mert azok a személyek, akik a román-magyar hadiállapot beállta előtt távoztak el, semmi esetre sem tekinthetők vélelmezett ellenségeknek, amint hogy az addig magyar fennhatóság alatt lévő Észak-Erdélyből ugyancsak magyar területre való távozás sem képezhet olyan politikai vétséget, amiért retorziót, vagy büntetést lehetne alkalmazni.

A CASBI-rendelet C) pontja, továbbá az A) pontjának c) bekezdése szerint „vélelmezett ellenség”-nek tekintendők mindazok, akik 1944. szeptember 12. előtt, vagy után elmentek Romániából. Ezeknek minden ingó- és ingatlan vagyonát elkobozzák. Ez a pont a CASBI-rendelkezések legördögibb kitétele. Ennek a megállapításnak semmi néven nevezendő jogi alapja nincs. A román fegyverszüneti egyezmény 8. pontja erről egyáltalán nem beszél. De erről nem szól a Monitorul Oficial 1942. VI. 3-i számában megjelent 498. sz. törvény, az 1944. szeptember 2-i 443. sz. törvény, az 1944. szeptember 11-i 209. számban megjelent 453. számú törvény, az 1944. szeptember 22-i 219. számban megjelent 465. sz. törvény, az 1944. december 19-i 294. számban megjelent 4501. számú CASBI-rendelet sem, amelyek a CASBI-rendelet jogi alapját képezik, a Fegyverszüneti Egyezmény 8. §-án kívül. Ennek a rendelkezésnek, vagyis a „vélelmezett ellenség” kategóriájának megállapítása tehát nem egyéb, mint az erdélyi magyarság legnagyobb részének tudatos, tervszerű és rosszhiszemű tönkretétele és pauperizálása.

Az a tény ugyanis, hogy valaki az olyan területet, amely a hadiesemények alakulása folytán hadművelleti területté válhatik, elhagyott, semmiféle alapot nem nyújthat arra, hogy a kérdéses személyt ellenségnek lehetne tekinteni, vagy vélelmezni. [...] ¹⁵

Íme ennél a pontnál is súlyos ellentét áll fenn a román nemzetiségi politika elvi megnyilatkozásai és a gyakorlati nemzetiségi politika között. [...] ¹⁶

Összegzés

A fentiekből megállapítható, hogy a román CASBI-rendelet változatlanul az erdélyi magyarság egyik legsúlyosabb sérelme, teljesen ártatlan, jelentős magyar tömeget foszt meg minden anyagi létalapjától, a felhozott panaszokra a román kormány ígéretet tesz, de nem hajtja végre.

A földkérdés

[...] ¹⁷

A Groza-kormány uralomra jutása azt a jogos reménységet ébresztette az erdélyi magyar agrárproletáriátusban, hogy az igazi demokráciát képviselő román kormány gondoskodni fog az ő igényeinek a kielégítéséről is.

Sajnos ez a jogos várakozás illúzióknak bizonyult. A román Hivatalos Közlöny 1945. március 22-i számában ¹⁸ közzétett második román földbirtokreform-törvény és végrehajtási utasítása, valamint az ez alapon elburjánzott abuzív gyakorlat a csekély értékű juttatás mellett éppen a magyar földművesek újabb százazreit sújtotta igazságtalan intézkedéseivel.

A Groza-kormány földreform-törvénye látszólag nem tartalmaz nemzetiségi diszkriminációt, lényegében azonban a legsúlyosabbat, amennyiben a II. fejezet 3. §-ának C. pontjában kimondja, hogy *teljes egészükben elkobzandók a földbirtokai mindazoknak, akik Romániával*

¹⁵ Az 1944 őszi kényszerű migráció körülményeinek ismertetését elhagytuk.

¹⁶ „A CASBI gyakorlati alkalmazása” és a „Tiltakozás a rendelet végrehajtása ellen” című fejezeteket elhagytuk.

¹⁷ Az 1921-es földreformot ismertető részt elhagytuk.

¹⁸ A 187. sz. földbirtokrendezési-törvény a március 23-i Monitorul Oficial-ban jelent meg.

hadiállapotban lévő országokba, illetve 1944. augusztus 23. után külföldre menekültek. A D. pont még ennél is általánosabb kategóriát sújt, mert kimondja, hogy el kell kobozni a „távollevők” mezőgazdasági ingatlanait és ingóságait.

A román földreform-törvénynek ez a két pontja hozzávetőlegesen 300.000 észak- és dél-erdélyi magyar földbirtokost érint, *akiknek túlnyomó többsége kis- és törpebirtokos.* Köztudomású, hogy 1944 őszén az akkori magyar kormány a német katonai hatóságokkal egyetértésben elrendelte Észak-Erdély teljes közigazgatási és polgári kiürítését és ennek során, különösen a Székelyföldről, de más megyékből is, karhatalommal, sok esetben brutális intézkedésekkel és fenyegetésekkel, távolították el a magyar lakosságot. Másrészt 1940-44 között a román fennhatóság alatt álló Dél-Erdélyből a fasiszta Antonescu rendszer sovíniszta terrorja elől mintegy 200.000 magyar kényszerült elmenekülni, akiknek nagy többsége szintén mezőgazda volt. Igen sok volt ezek között a katonaszökevény, aki nem akart részt venni Romániának a Szövetségesekkel szembeni hadjáratában. [...] ¹⁹

A magyarság tiltakozása mit sem használt. A helyi földosztó bizottságok tagjai sorában magyar nemzetiségűek alig vannak. Még elvétve sem találunk magyar tagra a járási bizottságokban és természetesen egyetlen magyar tagja sincs a 9 tagú Bukarestben székelő Központi Földreformbizottságnak. Ezeknek a bizottságoknak az összetételét sem jogi, sem politikai szempontból nem ellenőrzik, úgyhogy soraikban notórius vasgárdisták is döntő szerephez jutnak. A prefektusok a legtöbbször nem óhajtanak az ügyekbe beavatkozni, és gyakran előfordul, hogy a magyar földjeit olyan bizottságok kobozzák el, amelyeknek tagjai között jogerősen elítélt tettesei ülnek az illető birtokos terhére elkövetett lopásoknak. [...] ²⁰

A földreform eddigi végrehajtásának gyakorlatából azt a tanulságot kell levonni, hogy a magyar tulajdonosoktól majdnem mindent elvettek, de a magyar igényjogosult agrárproletárok most sem jutottak földhöz. Földet ismét csak a magyarság veszít, mert még abban a kedvező esetben is, ha a törvényt csak az 50 hektárt meghaladó birtokrészekre hajtják végre és ha eltekintettek volna a 3. § c) és d) pontjaiban, valamint a végrehajtási utasításban foglalt sérelmes intézkedésektől, a magyarság csak Észak-Erdélyben 310.030 kat. holdat veszítene anélkül, hogy igényjogosultjai ebből aránylagosan részesüljenek. Ezidőszerint még remény sincs arra azonban, hogy ezeket a sérelmes intézkedéseket orvosolják, s amellet tudni kell azt, hogy a törvényt igen-igen sok esetben túllépték, 50 kat. holdon aluli birtokokat is kisajátítottak, illetve elkoboztak, ezek a törvénytúllépések majdnem kizárólag a magyarok hátrányára történtek.

A 645/1945. sz. román törvény, a magyar megszállás idején kötött egyes megállapodások érvénytelenítése, stb.

Az erdélyi magyarság egyik legsúlyosabb gazdasági jellegű sérelme a 645/1945. sz. román rendelettörvény, amely a román hivatalos lap 1945. augusztus 14-i számában jelent meg, s amely a magyar uralom alatt kötött egyes megállapodások érvénytelenítését mondja ki.

Ez a törvény kimondja, hogy 1940. augusztus 30. és az 1944. október 25. között megkötött jogügyletek megsemmisítendőek többek közt akkor, ha a felperes 50%-os kárt szenvedett, ha kiutasított, deportált, vagy menekült volt és 25%-os kárt szenvedett, továbbá, ha antidemokratikus üldöztetés következményeként, kényszer, fenyegetés hatása alatt jöttek létre, stb. Ha 25%-os kárt szenvedett a felperes, feltételeztetik, hogy a hozzájárulása kényszerítő körülmé-

¹⁹ Az MNSZ-nek a törvény rendelkezéseinek megváltoztatására irányuló erőfeszítésit taglaló részt elhagytuk.

²⁰ A kisajátítási eljárás során elkövetett visszaélések ismertetését nem közöljük.

nyek folytán történt. A törvényrendelet 4. szakasza a kisajátítások megsemmisítését teszi lehetővé. A II. fejezet 6. szakaszában (6-11) a megsemmisítés következményeit tárgyalja a rendelet és kimondja, hogy a megsemmisítés harmadik személyekkel szemben is hatályos még akkor is, ha az ingatlan telekkönyvileg át van írva.

Az ügylet megsemmisítésének az a következménye, hogy az ügylet tárgyát képező vagyontárgyak visszaadandók. A felperes csak azt a vételárat köteles visszaadni, amit az ügyletkötéskor kapott.

Ez a rendelet igen jelentős magyar nemzetiségű tömegeket érint, különösen kisembereket. A Dél-Erdélyből az Antonescu-rezsim üldözése következtében kijött magyarok és az Észak-Erdélyből távozott románok között ingatlanokra vonatkozóan nagyon gyakori volt a csere-szerződés kötése. A románok most ezeket a csere-szerződéseket ennek a rendeletnek az alapján megtámadják, a Dél-Erdélyben kapott csereingatlanjaikat megtartva az észak-erdélyi ingatlanukat is visszakapják egy a mai árviszonyok mellett nevetséges összegért, az eredeti vételár nevetségesen csekély hányadáért. Miután az árviszonyok sohasem voltak sémaszerűen meghatározhatók, a 25 vagy 50%-os kár megállapítása teljesen a hatósági önkénytől függ és miután a törvény a valorizációt nem engedi meg, a magyar kisemberek tízezreit forgatják ki a számukra életlehetőséget biztosító kis vagyonkájukból. Az ígéretek, amelyek a teljesen diszkriminatív jellegű rendelet visszavonására, illetve megváltoztatására irányultak, ígéretek maradtak. [...] ²¹

Szövetkezeti élet

Erdélyben igen fejlett volt a magyar szövetkezeti élet. Ma is közel ezer magyar jellegű szövetkezet működik, egy fogyasztási és egy hitelszövetkezeti központ keretében. A román kormány ezeknek a szövetkezeteknek az alapszabályain olyan antidemokratikus, a szövetkezeti szellembe ütköző változásokat eszközölt, illetve olyan intézkedéseket tett, amelyek a magyar szövetkezetek működését úgyszólván teljesen megbénítják. Korlátozták a szövetkezeti központok üzletkötési körét; megtiltották, hogy a szövetkezeti nevelés érdekében iskolaszövetkezeteket létesítsenek; a magyar szövetkezetek nem részesülnek a kormányzat által zárolt és kizárólagos szétosztásra a román szövetkezeti központra bízott elsődrendű közszükségleti cikkekben – az óriási háborús károkat szenvedett szövetkezetek adójának megállapításánál a háborús veszteségek előtti forgótőkét veszik alapul ma is, a szövetkezeti központok hitelezése végett a román szövetkezeti központ rendelkezésére bocsátott több milliárdos lej kölcsönből a mai napig egyetlen lej sem utaltak ki a magyar szövetkezetek számára.

Az állampolgársági kérdés

A trianoni békeszerződés az illetőséghez kötötte az állampolgársági jogok elnyerését. Amikor a román hatóságok 1924-ben utasítást kaptak az állampolgársági névjegyzékek összeállítására, tekintet nélkül, hogy milyen régen éltek Erdélyben, mindazokat kihagyták a jegyzékből, akik illetőségüket nem tudták okiratszerűen igazolni. Ilyképpen mintegy 200.000 magyar nemzetiségű egyén maradt ki az állampolgársági névjegyzékből. [...] ²²

A román fegyverszüneti egyezmény 19. pontja a bécsi döntést semmisnek nyilvánította s Erdélyt vagy annak nagyobbik részét a békeszerződéstől feltételezetten visszaadta Romániának. A román kormány a fegyverszüneti egyezmény szakaszának alapján arra az álláspontra helyezkedett, hogy Észak-Erdélyben minden tekintetben helyreáll az 1940. augusztus 30-i

²¹ Az adminisztrátori intézménnyel és az igazságtalan adókvetéssel foglalkozó fejezeteket elhagytuk.

²² Az 1940 előtti intézkedések ismertetését elhagytuk.

jogrend. Ennek az kellene a következménye legyen, hogy visszanyerjék román állampolgárságukat mindazok, akik 1940. augusztus 30-án román állampolgárok voltak. A román kormány azonban az 1940. augusztus 30-án fennállott jogrendet csak abban a részben óhajtotta helyreállítani, amely számára, illetve a románság számára előnyöket jelent.

A Hivatalos Közlöny 1945. március 30-i számában új állampolgársági rendelet látott napvilágot,²³ amelynek 2. szakasza megállapította, hogy nem tekintendők román állampolgároknak azok az észak-erdélyi lakosok

a) akik 1940. augusztus 30-tól a törvény keltéig *idegen állampolgárságért optáltak*, továbbá

b) azok az észak-erdélyi lakosok, akik *önként beléptek valamelyik Romániával hadiállapotban álló állam katonai alakulatába, illetve valamely idegen katonai vagy félkatonai alakulatban szolgáltak*.

A törvény tehát továbbra is kizárta az állampolgárságból azt a kb. 200.000 embert, akinek 1940. augusztus 30-án nem volt még meg a román állampolgársága, míg a II. szakasz a) és b) pontjaiban foglalt rendelkezések az erdélyi magyarok további százazreit érintette, hiszen 1940. augusztus 30. óta az 1940. augusztus 30. után magyar uralom alá került észak-erdélyi területeken többszázezer ember kérte magyar állampolgárságának megállapítását, amely akkor minden néven nevezendő elhelyezkedés, gazdasági érvényesülés elsődrendű alaki kelléke volt, – és hatalmas tömegeket jelent azoknak a magyar férfiaknak a száma, akik magyar katonai és félkatonai alakulatokban hadköteles létükre szolgálatot teljesítettek. A közvetlenül érintett észak-erdélyi magyarokon kívül kb. 200.000-re rúg azoknak a magyaroknak a száma, akik a fasiszta Antonescu-rendszer elől kényszerültek Magyarországra menekülni, illetve a magyar állampolgárságért optálni. Ezer és ezer esetben az történt, hogy a román hatóságok a kiutasított magyarok értékeit csak azzal a feltétellel engedték át a határon, ha előzőleg román állampolgárságukról írásban lemondtak.

A romániai Magyar Népi Szövetség többszöri közbelépése s a kormány részéről tett határozott ígérek ellenére az 1945. augusztus 17-én megjelent állampolgársági törvény *végrehajtási utasítás*²⁴ határozottan megállapítja, hogy *elvesztik román állampolgárságukat mindazok, akik „az ellenséges hadsereg visszavonulásakor a visszavonulókkal közösséget vállalván, Észak-Erdély területét önként elhagyták.”* Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy teljesen hatósági értelmezés dolga, hogy a többszázezer észak-erdélyi, önkényesen menekültnek nyilvánítható magyarból ki tarthatja meg állampolgárságát, miután a távozás önkéntes, illetve kényszerű volta nem könnyen bizonyítható és így tág tér nyílik a sovinszta hatóságoknak arra, hogy a magyar nemzetiségű személyek minél nagyobb számát elmarasztalják. [...] ²⁵

Bizonyos enyhülés jelentkezik az állampolgársági törvény 1945 decemberében megjelent újabb végrehajtási utasításában,²⁶ amely végre kimondta, hogy dél-erdélyieknek a bécsi döntés alapján Magyarországra történt optálás, valamint észak-erdélyieknek magyar állampolgársági bizonyítvány iránti kérelme nem lehet ok arra, hogy valakit az állampolgárságtól megfossszanak. Súlyos hibája azonban ennek az utasításnak is, hogy túlságosan tág teret enged a hatósági diszkréciónak. A magyarságnak pedig éppen a rendeletek végrehajtása terén vannak a legszomorúbb tapasztalatai a múltból, sőt a közelmúltból is.

23 A 261. sz. állampolgársági törvény 1945. április 4-én jelent meg a Monitorul Oficialban.

24 A végrehajtási utasítás augusztus 13-án jelent meg.

25 A jogszabály elleni tiltakozásokat és az igazságügyminiszter rendeletét nem közöljük.

26 Az 1945. december 15-i 46.886 sz. végrehajtási utasításról van szó.

Tanügyi helyzet

A Groza-kormány elmúlt egy éves kormányzása alatt tagadhatatlanul fel tud mutatni néhány olyan eredményt, amely arra enged következtetni, hogy az erdélyi magyar tanügy méltányosabb elbánásban részesül, mint 1940 előtt. Ilyen eredményekként könyvelhetők el a következők: az észak-erdélyi magyar iskolahálózatot nagyjában fenntartotta, Dél-Erdélyben pedig lehetővé tette a magyar egyházaknak több új elemi iskola és egy középiskola megnyitását; elvileg az egész észak-erdélyi magyar tanítóság állami és felekezeti besorolást nyert, a tanárságé is folyamatban van egy év óta. 1945 nyarán, – Romániában első ízben – a magyar tanulók anyanyelvükön érettségizhettek, majdnem kizárólag magyar bizottságok előtt. Egyelőre még működnek az észak-erdélyi felszabadulás után létesített magyar tanügy-igazgatási szervek, melyeket 1945 őszén a minisztérium egy, a kolozsváritól függetlenül működő magyar tankerületi főigazgatósággal egészített ki.

Ezek az eredmények nagymértékben kielégítenék a romániai magyarságot, ha e tények mögött nem állnának súlyos és aggasztó valóságok:

1.) A kedvező intézkedések mögött nem áll a szükséges törvényes biztosíték és így az egész romániai magyar tanügyet a *jogi bizonytalanság* jellemzi. A megtett intézkedések részben csak az észak-erdélyi *de facto* helyzet ideiglenes fenntartására adnak lehetőséget, anélkül, hogy ezt a *de facto* helyzetet törvényesítenék (az 1940. után létesült és azóta működő mindenfokú magyar iskolák hivatalos elismerése a mai napig sem történt meg, hivatalos lapban való közlés formájában, a magyar tanfelügyelőségeket a mai napig nem ismerték el és bár működnek, mégis minden jel arra mutat, hogy előbb-utóbb meg fognak szűnni.). Más esetekben a *de facto* helyzetet hivatalos jellegűvé tették, sőt bővítették, de nem iktatták törvénybe. (1945 szeptemberében miniszteri rendelettel elismerték a kolozsvári magyar tankerületi főigazgatóságot és Brassóban egy kelet-erdélyi főigazgatóságot létesítettek, de erről rendelet törvény még nem jelent meg).²⁷ Minden itt felsorolt jogi bizonytalanságnál súlyosabb az, hogy a magyar tanügynek semmilyen fokon sincs új közoktatási törvénye. Jelenleg még mindig érvényben van az 1925. évi Angheliescu-féle magánoktatási törvény, amelynek alapján ma is a magyar iskolák szálait lehetne megszüntetni. Az állami magyar oktatás minden átmeneti és speciális törvényes intézkedés nélkül a román iskolákra szabott román közoktatásügyi törvények és tanterv alapján működik. Demokratikus alapot mindössze az 1945. február 6-i nemzetiségi törvény nyújtana, ha ezt a minisztérium és végrehajtó közegei ismernék és jogalaként tartanák számon.

2.) Mint fentebb mondtuk, a Groza-kormány általában fenntartotta az észak-erdélyi magyar iskolahálózatot. E tekintetben a felekezeti iskolák szilárdabbnak bizonyultak, mint az államiak. Az államiak is fennmaradtak, de a bizonytalan jogi helyzeten kívül szinte mindenütt a *tárgyi létfeltételek hiányával küzdenek*.

1945. május 29-én jelent meg a 406-os királyi rendelet törvény, amely elrendeli, hogy az Észak-Erdélyből 1940-ben elmenekült román iskolák mind visszatérnek észak-erdélyi székhelyükre. Ennek egyenes következménye lett az, hogy egyfelől a legtöbb állami magyar középiskola tekintet nélkül az illető vidék magyarságának arányszámára, kénytelen volt román iskoláknak átadni a helyiségeket és ideiglenesen a legtöbb esetben magyar felekezeti középiskolákban meghúzódní, délutáni tanítással.

²⁷ A Monitorul Oficialban 1945. szeptember 21-én megjelent 242.675. sz. nemzetnevelésügyi miniszteri rendelet foglalkozik először a magyar tankerületekkel, azonban magasabb jogi szinten csak az 1946. november 23-i 936. sz. törvénnyel szabályozták a kérdést.

Az erdélyi magyarság ismeri már ezt a helyzetet és tudja, hogy a huzamosabb ideig helyiség nélkül működő iskola hamar elnéptelenedik és életképtelenné válik. A visszatérő román iskolák nemcsak az épületeket foglalták vissza, hanem az épületekben található felszerelést is. Néhány szemléltető adat: Kézdivásárhelyt, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson, Udvarhelyen és Sepsiszentgyörgyön megint megnyiták az 1940. előtti román középiskolák, részben román vidékről importált tanulósereggel (még Constancából is). Kolozsvárt 13 állami román középiskola foglalta vissza épületét. Ezekből az épületekből 11 magyar állami középiskola vonult ki és húzódott meg a magyar felekezeti középiskolák épületeiben délutáni tanítással. Marosvásárhely megkísérelt védekezni ezen eljárás ellen, aminek eredményeképpen az igazgatót letartóztatták, az erőszakos kiköltöztetés ellen ösztönösen tiltakozó és agitáló diákok közül pedig többen a bíróság elé kerültek, sőt börtönbe is.²⁸ Az eredmény: az illető igazgató iskolája ma szintén felekezeti iskola épületében működik. Kielégítőnek csak Szatmárnémetiben mondható a helyzet, tekintettel arra, hogy a román tanárság jelentős része ide nem akar visszatérni. Ugyancsak a helyiségek visszafoglalásának következménye az, hogy az észak-erdélyi magyar tannyelvű 5 állami ipari középiskola közül 4 román iskolával együtt tagozatként kényszerül működni részben azért, hogy ilyen módon a román iskola, amely felszerelését menekülési helyén hagyta, hozzáférhessen a magyar állam által beszerzett modern felszereléshez, másfelől, hogy így minél több román igazgató gyakorolhasson anyagi ellenőrzést és utalványozási jogot a magyar tagozat felett.

3.) Személyi feltételek tekintetében is súlyos nehézségekkel küzd a magyar tanügy. Ezek közül a legfőbb a tanerőhiány. Az iskolák átlagban csak fél tanári karral és 30%-os tanítóhiánnyal működnek. A tanítóhiányt még lehet kiegészítő tanítókkal pótolni, de a tanárhiány leküzdésére a kormány nem nyújt semmi lehetőséget, sőt a tanárok egy részét egyenesen elriasztja. Ezzel állandó veszélynek vannak kitéve a magyar közép, és szakiskolák, mert a tanárhiányra való tekintettel vagy megszüntetik őket, vagy román tanerőket neveznek ki hozzájuk, ez utóbbi esetben a már 1920. után megismert román majorizálási törekvéssel (mind több román tanár, mindinkább román előadási nyelven). [...]²⁹

Egyetem

Igen súlyos kérdés a magyar tudományegyetem kérdése és helyzete is. Az egyetem 1944. őszén ellenszegülve a katonai hatóságok kiűritési parancsának, helyén maradt és tovább folytatta működését. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság elismeréssel adózott az egyetem bátorságának és az egyetemet az észak-erdélyi önkormányzat egész ideje alatt támogatásban részesítette. A román állami igazgatásnak Észak-Erdélyre való kiterjesztése után a kolozsvári magyar egyetem kész volt testvériesen megosztani a Nagyszebenből visszatért román tudományegyetemmel mindazokat az épületeket, klinikákat, tudományos intézeteket, amelyeknek birtokában volt. A két egyetem kérdésében 1945. április 16-18-án megállapodás jött létre, amelynek értelmében a magyar egyetem megtartva az 1940. augusztus 30. óta szerzett teljes felszerelését, és két klinika kivételével kiköltözött mindazokból az intézetekből, amelyekben eddig működött.

Mintegy másfél hónappal a fent ismertetett megállapodás után 1945. május 26-án megjelent a Hivatalos Közlönyben a kolozsvári „magyar tannyelvű állami tudományegyetem

28 1945. június 22-én László Domokos, egy baloldali ifj. szervezet, a Haladó Ifjúság helyi vezetője, a marosvásárhelyi tanítóképző hallgatója társaival tiltakozó gyűlésbe hívta a város, és környéke magyar tanulóit, hogy tiltakozzanak bizonyos magyar tannyelvű iskolák átadása ellen. Ezért László Domokost a hadbíróság 2 évre ítélte.

29 A tanárok besorolásának kérdésével és a tankönyvhiánnyal foglalkozó részt elhagytuk.

felállításáról” szóló rendelettvény,³⁰ amely az áprilisi megállapodással ellentétben sokkal alacsonyabb színvonalon állapította meg a magyar egyetem státusát. A törvényrendelet értelmében a magyar egyetemnek el kell hagynia az egyetemi városnak mind az 50 épületét és egy volt állami leányiskolát jelöltek ki befogadására. Nem kevésbé súlyos sérelem, hogy az egyetem tanszemélyzetébe csak román állampolgárokat lehet besorozni. Egy másik rendelkezés szerint a besorozott tanároknak bírniuk kell a magyar nyelvet, ami igen sokakban azt a gyanút keltette fel, hogy az elbocsátott magyar állampolgárságú tanárok helyét a közoktatásügyi minisztérium magyarul tudó román tanárokkal óhajtja betölteni. További sérelmes intézkedés a besorolással kapcsolatban, hogy a besorolást végző bizottságokat a román egyetemek tanszemélyzetéből állítják össze és így a magyar professzori kar arravalóságát kizárólag románok bírálják el.

Időközben felmerült az a terv, ami meg is valósult már azóta, hogy a magyar tudományegyetem orvosi fakultását átköltöztessék Marosvásárhelyre s rendezkedjék be az ottani köz-kórházakban és hadapródiskola épületében. A hadapródiskola átengedését azonban a román nemzetvédelmi minisztérium megtagadta.³¹ Ha arra gondolunk, hogy Erdélyben a nagyszabedű, a kolozsvári és újonnan felállított temesvári orvoskarokkal együtt három román orvosi fakultás fog működni, csak keserűséget érezhetünk a nacionalista térhódításnak és elnyomásnak a politikájával szemben, amely másfélmillió erdélyi magyar egészségügyének egyetlen orvosi fakultást is alig engedélyez. Az egyetem és tanári karának anyagi ellátása a legsivárabb helyzetben van. A magyarság széles köreiből Erdélyben eredményes gyűjtőakció indult, ha az összegyűjtött anyagi alapoknak az egyetem céljaira való fordításához a kormány hozzájárul, csak ebben az esetben lesz mód arra, hogy valamelyes eredményt tudjon az egyetem felmutatni. A kormány a gyűjtési és felhasználási engedélyt elsősorban propaganda-okokból ezidáig még nem adta meg, nyilván abból a meggondolásból kiindulva, hogy ne mondhassa a magyarság, hogy a saját pénzéből állította fel egyetemét.³²

[...]³³

MOL a Külügyminisztérium Béke-előkészítő Osztálya iratai, XIX-J-1-a, 62. doboz, IV-146., sokszorosított gépirat. Teljes terjedelmében közli Fülöp – Vincze, 1998. 92-115. o.

30 Az 1945. május 29-án megjelent 407. sz. törvényről van szó.

31 A volt magyar Csaba Királyfi Hadapródiskola épülete végül is átkerült a Bolyai Tudományegyetem tulajdonába.

32 Az 1946. januárjában megalakult Országos Magyar Segélyező Bizottság az összegyűlt pénzösszeg nagyobbik részét az éhező Budapest megsegélyezésére és a hazatérő hadifoglyok ellátására fordította. A kimondottan a Bolyai Egyetem támogatását célzó gyűjtést a román hatóságok valóban sok helyen nem engedélyezték.

33 Az utolsó bekezdésben, melyet elhagytunk, Demeter Béla jelentésének a summázatát adja.